

Kántás Balázs¹

Irredenta pénzhamisítás mint (kis)antantellenes különleges katonai művelet az 1920-as években

*Irredentist Counterfeiting as a Special Military Operation
Against (Little) Entente Countries in the 1920s*

Cikkében a szerző bemutatja, miként kísérelt meg az 1920-as években a fegyverkezési korlátozások alatt álló magyar haderő titkosszolgálatja kvázi ellenséges antant- és kisantantországok ellen különleges, nem konvencionális katonai műveletek keretében fellépni. Az aszimmetrikus/diverziós hadviselés egyik formája a hamis pénz forgalomba hozatala volt többek között Csehszlovákia, Franciaország és Jugoszlávia területén. A cikk három ilyen hadműveletet ismertet és elemez.

Kulcsszavak: magyar hírszerzéstörténet, különleges katonai műveletek, irredentizmus, Horthy-korszak történelme, pénzhamisítás

In the article, the author describes how the secret service of the Hungarian armed forces, which was under arms restrictions, attempted to take action against quasi-hostile Entente and Little Entente countries in the framework of special, unconventional military operations in the 1920s. One form of asymmetric/diversionary warfare was the circulation of counterfeit currency in Czechoslovakia, France and Yugoslavia. The article describes and analyses three such operations.

Keywords: Hungarian intelligence history, special military operations, irredentism, history of Horthy era, counterfeiting

¹ Történelem-főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Digitális Szolgáltatásfejlesztési Osztály, e-mail: kantasbalazs@gmail.com

Bevezetés

A versailles-i békeszerződés aláírása után a vesztes államok politikusai nem nyugodtak bele a területi veszteségekbe. Magyarországnak az 1920-as években nem volt elégséges katonai ereje, hogy nyílt revízióval próbálkozzon, és a haderő súlyos korlátozások alatt állt. Érdekei részleges érvényesítése céljából így a hadvezetés ahhoz folyamodott, amit ma irreguláris és aszimmetrikus hadviselésnek szokás nevezni. E feladatkört a Honvéd Vezérkar irányítása alatt álló, Kettőskereszt Vészövetség (KKVSz) nevű, titkos irreguláris katonai szervezet látta el, amely a katonai titkosszolgálatok kiegészítő szerveként működött, parancsnokai pedig Siménfalvy Tihamér és Csörgény Károly ezredesek, illetve Héjjas Iván tartalékos főhadnagy voltak.² A veteránokból álló paramilitáris szervezet³ titkosszolgálati, a mai hadtudományi terminológia szerint leginkább különleges műveleti rendeltetésű (hírszerző, kémelhárító, diverziós és szabotázsakciókat kivitelező), illetve irreguláris és aszimmetrikus hadviselésre⁴ alkalmas alakulat volt. Fogalmainkat nem árt tisztázni, például azt, mit is értünk pontosan *irreguláris katonai alakulat* alatt. A *Hadtudományi lexikon Új kötete* az alábbi definíciót nyújtja:

„Az »irreguláris erők« [...] harcolókat jelent, akik egy félkatonai csoporthoz, milíciához, önkéntes csapathoz, szervezett ellenállási mozgalomhoz vagy lázadó erőkhöz tartoznak. Az irregulárisok gyakran »részdős« harcolók, akik nem viselnek egyenruhát, vagy nem hordanak nyíltan fegyvert szolgálatban. Mindemellett az irregulárisok képezhetik egy ország fegyveres erejének részét [...]. Nemzetközi konfliktusokban az irreguláris csapatok jogszerű harcosoknak (kombattánsoknak) tekinthetők, és hadifogolystátuszra jogosultak, ha tartják magukat bizonyos szabályokhoz.”⁵

Az aszimmetrikus hadviselés definíciója a magyar hadtudományi szakirodalomban az alábbi, és korunk jeles magyar hadtudósa, Resperger István foglalkozott vele a legtöbbet.

Az aszimmetrikus hadviselés:

„pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó, közvetlen és közvetett hatásokra építő, és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratumkat az ellenségre [...] Az aszimmetria [...] a szemben álló féltől eltérő cselekvési változat, abból a célból, hogy maximalizálja a saját előnyeit, és kiaknázza az ellenség gyengeségeit, valamint megragadja a kezdeményezést, vagy nagyobb cselekvési szabadságot nyerjen.”⁶

² A KKVSz történetéről lásd bővebben jelen tanulmány szerzőjétől: KÁNTÁS 2022a.

³ A paramilitarizmusról a közelmúlt szakirodalmából lásd ÜNGÖR 2020.

⁴ Az aszimmetrikus hadviselésről lásd RESPERGER 2003; RESPERGER–KISS–SOMKUTI 2013; RESPERGER 2018.

⁵ E meghatározás illik az 1920-as években, majd később is működő magyar irreguláris katonai alakulatokra is. Vö. KRAJNC 2019: 503–504. A témában magyarul lásd bővebben FORGÁCS 2020; PORKOLÁB 2020.

⁶ RESPERGER 2016.

A Horthy-korszakban a fegyverkezési korlátozások alatt álló haderő harcképessége elmaradt a szomszédos államok haderőitől, ezért a magyar csapatok mérsékelt sikereket csak nem konvencionális harci cselekmények által érthettek el a szomszédos államok területén. A különleges rendeltetésű katonai erők és különleges műveletek a 20. század elején alakultak ki, amikor az említett magyar irreguláris alakulatok működtek. E katonai szakterület jelentős fejlődése a második világháború alatt következett be, amikor a haderők az ellenséges vonalak mögött végrehajtandó műveletekre szakosodott alakulatokat hoztak létre. A különleges erők fontos szerepet játszottak a hadviselés története során, amikor a cél a hagyományos harc helyett a nagy kárt okozó, rajtaütésszerű akciók végrehajtása volt. Működhetnek irreguláris keretek között, miként a két világháború közötti magyar egységek. Elődeik az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének különleges rendeltetésű alakulatai voltak az első világháborúban, és számos későbbi magyar „különítményes” katona is ilyen egységeknél szolgált.⁷

Az antant- és antiszovjet államok elleni diverzió egyik módja egyes magyar katonatisztek ötlete szerint a valutahamisítás volt – Csehszlovákia, Franciaország és Jugoszlávia gazdaságát szerették volna olyan módon gyengíteni, hogy hamis bankjegyeket hoznak forgalomba. Hogy a pénzhamisítás, mint különleges katonai művelet, milyen sikereket ért el, a következőkből kiderül.

A Kováts testvérek cselekményei és viszonya az állami szervekhez⁸

Az 1920-as évek titkos katonai szerve, a Kettőskereszt Vérszövetség fontos figurái voltak a Kováts fivérek: Árpád, Kornél és Tivadar.⁹ Kornél és Tivadar korábban, még a Tanácsköztársaság előtti években a rendőrség detektívjeiként is szolgáltak.¹⁰ Saját céljaik elérése érdekében 1922–1923-ban létrehoztak a KKV Sz-en belül egy szűkebb körű alszervezetet.¹¹ Tagjai voltak a Britannia Szállóban működő különítménynek, harcoltak a nyugat-magyarországi felkelésben, majd a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület, a KKV Sz fedőszerve nevében kulturális célra kezdtek pénzgyűjtésbe, ám valójában robbanószert és lőfegyvereket szereztek be. Tervezték a kormány megdöntését és a katonai diktatúra bevezetését.¹² A Kováts fivérek szervezkedése nem maradt észrevétlen a rendőrség előtt sem, és egyik társuk, Czigány Sándor keresztényszocialista politikus lakásán 1923 júniusában 18 kilogramm ekrazitot találtak.¹³

⁷ MORISI 2018.

⁸ Az ügyet a jelen munka szerzője elektronikus forráskiadvány formájában feldolgozta. Lásd KÁNTÁS 2021.

⁹ Kováts Tivadarról és a körülötte működő paramilitáris hálózatról lásd bővebben PÓCS 2022.

¹⁰ Kováts Kornél és Tivadar 1919 májusában, a rövid életű Tanácsköztársaság ideje alatt, még a budapesti rendőrség nyomozóiként állítólag részt vettek egy jobboldali, ellenforradalmi szervezkedésben is. Vö. Leleplezett ellenforradalmi összeesküvés Budapesten. *Népszava*, 1919. május 10., 6.

¹¹ SERFŐZŐ 1976: 3–60, 79.

¹² SERFŐZŐ 1976: 80.

¹³ A Kováts fivérek szervezkedéséről a sajtó is érzékletesen beszámolt. Pl. Tizenkilenc kilogramm ekrazitot találtak Czigány Ferenc pót-városatyja lakásán. *Pesti Napló*, 1923. június 23., 3.

A rendőrség eleinte nem tudta, hogy a katonai titkosszolgálatok önjáró embereivel van dolga. A fivéreknek viszont magas rangú pártfogóik voltak, és többször hivatkoztak a KKV Sz katonai parancsnokságára mint felettes szervükre.¹⁴ Egyik felettesük, Csörgey Károly ezredes a KKV Sz vezetésében is szerepet játszó tiszt volt.¹⁵ Állami, katonai szolgálatban álltak, ám az államhoz való viszonyuk ellentmondásosnak számított, hiszen irreguláris katonákként önállósították magukat. Egyik protektoruk Andréka Károly¹⁶ rendőrőfkapitány-helyettes, a politikai rendőrség vezetője volt; érdekes módon nemcsak a korabeli katonai, de a rendőrség kötelékébe tartozó, a mai értelemben vett nemzetbiztonsági jellegű munkát végző politikai rendészettel is kapcsolatban álltak.¹⁷ Bár a fivéreket őrizetbe vették, Andréka közbenjárt értük, és szabadlábra kerültek. Arra hivatkozott, hogy a KKV Sz hazafias célokat szolgáló állami szerv volt, és ő maga rendőri vezetőként számos alkalommal hagyatkozhatott Kovátsékra, ha baloldali szervezkedésekről értesültek, és a rendőrség informátoraiként szolgáltak. A fivérek ellen felmerült továbbá a pénzhamisításra irányuló szövetkezés vádja is – erről tudjuk a legtöbbet: hamis csehszlovák koronát, „szokolt” akartak a Felvidéken forgalomba hozni, diverziós céllal. Egy Jablonszky nevű, irredenta hírszerzőként tevékenykedő magyar főhadnagytól kapták a hamisításhoz szükséges üvegklisé, néhány rajzot és a mintaként szolgáló két bankjegyet. Jablonszky azt javasolta, hogy a hamis pénzt fordítsák irredenta célokra. A klisé eljuttatták Makay Imre századosnak, aki hivatásos tisztként a KKV Sz egyik parancsnoka volt, ám az a válasz érkezett, hogy a vezérkar nem támogatja az akciót.

A vádlottak hiába vonták vissza a nyomozás során tett vallomásaikat, a törvényszék pénzhamisításra irányított szövetkezés vétségében bűnösnek találta, és két hónap fogházra ítélte őket 1925. október 22-én. Büntetésüket a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vették.¹⁸ Ugyanezzel a cselekménnyel együtt tárgyalták Kováts Kornél, Árpád, Tivadar és társaik büntetőügyét, akiket az állam és a társadalom rendjének felforgatására irányuló szervezkedéssel is vádoltak, ám felmentették őket. A tárgyalás, mivel az ügyben hivatásos tisztek is érintettek voltak, a hadsereg nyomására zárt ajtók mögött zajlott.¹⁹ Egy nyílt per során a titkosszolgálat szervezetének és eszközrendszerének titkossága is sérült volna, ezt pedig a szolgálatok minden erejükkel egykeztek elkerülni.

A zárt tárgyaláson tanúként hallgatták ki Makay Imre századost és Bartha László ezredest, a KKV Sz parancsnokságának tagjait. A tisztek elmondták, hogy a KKV Sz állami szerv, a haderő része, és mind a baloldali mozgalmak elleni belsőreakció-elhárításra, mind pedig diverziós műveletekre használják.²⁰ Kiemelték, hogy őket a titkos katonai alakulat tevékenységét illetően titoktartás terheli, arról csak általánosságban

¹⁴ SERFŐZŐ 1976: 14–15.

¹⁵ Vö. Rakovszky belügyminiszter: Andréka Károly holnaptól kezdve nem detektívfőnök! *Magyarország*, 1923. december 6., 1–2.

¹⁶ Andréka Károly ellentmondásos rendőri vezetői tevékenységéről lásd VARGA 2015: 51–61.

¹⁷ WAYAND 2019: 81. A két világháború közötti magyar politikai rendőrség történetéhez lásd még BODA–REGÉNYI 2019: 116–128.

¹⁸ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925. A Kováts testvérek büntetőügye.

¹⁹ Elmaradt a Kovács testvérek képviselőiúrtó és zsinagógarobbantó szövetkezetének mai tárgyalása. *Az Est*, 1925. május 16., 6.

²⁰ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925. A zárt főtárgyalás jegyzőkönyve.

beszélhetnek, és állították, hogy a Kováts testvérek igaz hazafiak, akiknek nincs tudomásuk arról, hogy az állam ellen szövetkeztek volna, hanem inkább annak érdekeit akarták megvédeni.²¹ A 18 kilogramm ekrazitról azt mondták, hogy nem terrorcselekmény céljából szerezték be, hanem a haderő titkos hadianyaga volt. A katonai robbanószert a Szövetségi Katonai Ellenőrző Bizottság ellenőrzései elől rejtgették, és eredetileg Erdélybe, Aradra akarták több részletben kicsempészni ott működő, titkos magyar alakulatoknak.²²

Kováts Tivadar előadta, hogy ő maga is járt a Honvédelmi Minisztérium épületében, hogy kikérje a KKVSz vezetőinek állásfoglalását, és azt az utasítást kapta, hogy a tervet nem szabad végrehajtani, így a csoport elállt a pénzhamisítástól.²³ A 18 kilogramm ekrazit nem volt elég az elmarasztaló ítélethez, bár a vádirat olyan súlyos vádpontokat is megfogalmazott, mint robbantásos merényletekre, politikusok elrablására, terrorcsapatok szervezésére, valamint egy nagyváradi román állami bank kirablására tett előkészületek.²⁴

A Kováts testvérek irreguláris katonai szolgálatuknak köszönhetően elkerülték a büntetést, noha valószínűleg bűncselekményeket követtek el. Nem tudni, terveiket mennyire gondolták komolyan. Az ellenük indított eljárás iratai szerint azonban nem csupán törvényt szegtek, hanem egy fedett katonai egység tagjaiként az elcsatolt területeken megvalósítandó diverziós hadműveletek előkészítésén dolgoztak. Ezek nagyrészt nem valósultak meg, ám a kormányra nem vetett volna jó fényt, ha ilyen szervezkedések részletei a kisantantállamok tudomására jutnak, ezért az ügy körüli titkolózás érthető. Nem tisztázható, hogy az irreguláris katonák mennyire lépték túl a kormányzat által kijelölt határokat, és a hadvezetés milyen szintjén hagyták jóvá az általuk végrehajtott cselekedeteket, ám akkor és ott mindenkinek az volt a legjobb, ha a titkos katonai alakulatok tevékenységét homály fedi.

Balul elsült antantellenes diverziós hadművelet a legmagasabb magyar katonai körök támogatásával – a frankhamisítási ügy, 1926

A bethleni konszolidáció évtizedének súlyos ügye volt az 1925-ben kirobbant frankhamisítás, amely elhibázott és Magyarországra inkább káros, mint hasznos akciónak bizonyult.²⁵ Érintettek voltak benne magas magyar katonai és politikai körök; még ha egyes katonák és politikusok nem is egyforma intenzitással álltak ki a szándék mellett, a végrehajtók különleges, diverziós jellegű hadműveletként fogták azt fel. 1925. december 15-én Amszterdamban a holland rendőrség őrizetbe vette Jankovich

²¹ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925.

²² HU-BFL-VII-5-c-10559/1925.

²³ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925.

²⁴ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925.

²⁵ A frankper iratanyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárában: HU-BFL-VII-18-d-193/1926, valamint a tárgyalási jegyzőkönyvek kivonatait a Magyar Távirati Iroda napi hírei is közzölték: HU-MNL-OL-K 429–1926. május 7. – október 14. Lásd: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Frankper_1926_frankper/?pg=0&layout=s

Arisztid ezredest, Csáky Károly honvédelmi miniszter rokonát, miután hamis ezerfrankos bankjegyekkel akart fizetni. Szállodai szobája átkutatása során egy bőrönd hamis pénzt találtak. Jankovich diplomata státuszára hivatkozva akart kibújni a felelősség alól, és a magyar Külügyminisztérium diplomáciai futárigazolványát mutatta fel. Rendőrkézre kerültek társai, Mankovich György tartalékos hadnagy, valamint Marsovszky György újságíró, volt hadnagy, Gömbös Gyula, a korszak befolyásos katonatiszt-politikusának titkára is.²⁶

Bár a botrány 1925-ben tört ki, a szervezkedés már 1920 körül megkezdődött, amikor a magyar katonai körök szoros kapcsolatban álltak a német és osztrák nacionalista mozgalmakkal.²⁷ A *Fehér Internacionálé* nevű, közép-európai radikális jobboldali erők közötti együttműködési terv egyik kései mellékszála volt a frankhamisítás. Magyarország új, autoriter konzervatív vezetése 1920-tól kereste a kapcsolatot a német és osztrák erőkkel, az érdeklődés pedig kölcsönös volt, hiszen a magyar kormány számított az egyetlen félnek, amely valóban egy államot képviselt. Német és osztrák részről tartományi szintű politikusok vettek részt a szervezkedésben, és a német szélsőjobboldal központja München volt, ahol Erich Ludendorff tábornok és köre 1920 körül megkísérelték egy revizionista szövetség létrehozását. A Németországban és Ausztriában nagy számban működő, veteránokból álló félkatonai szervezetek, a fegyverkezési korlátozások alá került haderők rejtett kiegészítő alakulataiként funkcionáló, önálló politikai tevékenységet is folytató *Freikorps* és *Heimwehr* szabadcsapatok összefogásában látták a politikai viszonyok megváltoztatásának lehetőségét. Ekkor már világos volt, hogy a hatalom Magyarországon az antant támogatásával a szegedi ellenforradalmi kormány politikusai és a Nemzeti Hadsejreget irányító Horthy Miklós kezébe kerül majd. Magyarországon a szabadcsapatok szerepét a különítmények és a Kettőskereszt Vérszövetség töltötték be. A hamis pénz forgalomba hozatala a francia gazdaság gyengítése céljából német katonák terve volt, ők azonban az 1923-as müncheni sörpuccs kudarcra után félretették az ötletet.²⁸ A tervet hasonló szellemiségű, magyar politikusok és katonák valósították meg a németektől beszerzett eszközökkel. A hamisítás vezéralakja, Windischgrätz Lajos herceg, a Wekerle-kormány közéleti minisztere, a magyar legitimista politikai erők vezére, maga is hivatásos katonatiszt jó kapcsolatokat ápolt a magyar radikális jobboldallal. Bár Windischgrätz IV. Károly király bizalmasaként Horthy Miklós és Bethlen István mérsékelt ellenzékéhez tartozott, az irredenta eszme szövetségbe kovácsolta a legitimista és a szabad királyválasztó politikusokat.

A hamisítási ügy további fontos szereplője volt Arthur Schultze litvániai német bankszakember is, aki a körülményeket alkalmatlannak minősítette. Politikai körök támogatására utal Gerő László őrnagy, katonai térképész szerepe, aki a trianoni békediktátum korlátozásai okán formálisan a Pénzügyminisztérium alárendeltségébe tartozó Állami Térképészeti Intézet egyik alapítója és vezetője, a hamisítás egyik kulcsembere volt – Schultze és Gerő biztosították a technikai hátteret.²⁹ Bethlen

²⁶ ABLONCZY 2018: 165.

²⁷ ABLONCZY 2008: 33.

²⁸ ROMSICS 2019: 293.

²⁹ ABLONCZY 2008: 37.

miniszterelnök már korai stádiumban, 1922-ben ismerte a hamisítók szándékát,³⁰ és Teleki Pál korábbi miniszterelnököt kérte meg, hogy igyekezzen őket a tervükről lebeszélni.³¹ Bethlen elejét akarta venni a Magyarország külkapcsolatait veszélyeztető akciónak.³² A Térképészeti Intézettel együttműködő, földrajztudós Teleki saját későbbi vallomása szerint szemmel tartotta Gerőt, és megpróbálta rávenni, hogy győzze meg Windischgrätzet: nem állíthatók elő elfogadható minőségű bankjegyek. Nádosy Imre országos rendőrfőkapitány is azt az utasítást kapta, hogy figyelje a szervezkedést,³³ ám végül irányító szerepe volt a frankhamisításban, nem csak támogatta azt. A hamisítók 35 ezer darab ezerfrankos bankjegyet terveztek előállítani,³⁴ ebből 30 ezer darab, változó minőségű hamisítvány készült el.³⁵ Jankovich fiaskója után a terjesztőket sorra tartóztatták le Európa-szerte. A magyar hatóságok őrizetbe vették Windischgrätz herceget, a titkárát, Rába Dezsőt és az őket fedező Nádosyt.

A perben Telekit tanúként hallgatták ki, akinek jelentősebb szerepe volt az ügyben, mint azt hivatalosan értékelték.³⁶ Bethlent támadások érték az ellenzék részéről, és a szomszédos kisantantországok vezetői is a lemondását szorgalmazták.³⁷ A franciák is beálltak a sorba, és főként az angol és az olasz kormányok közbenjárásának köszönhető, hogy a Nemzetek Szövetsége nem marasztalta el.³⁸ Bethlen reálpolitikusként jól lavírozott a kül- és belpolitikai szintéren, Magyarországon pedig, ahol a trianoni trauma sérelme hatotta át a társadalmat, hazafias cselekedetként értékelték a hamisítást, és a hamisítókkal szolidáris miniszterelnök imázsa növelte a kormányfő népszerűségét.³⁹ A kormányzó is támogatta Bethlent, akinek a botrányból sikerült politikai tőkét kovácsolnia. Az ügybe csak Rakovszky Iván belügyminiszter bukott bele.⁴⁰

A tárgyalás során a vádlottak hazafias tettnek vallották cselekedetüket, s ez enyhítette a büntetésüket. Windischgrätzet négyévi szabadságvesztésre ítélték, ezt szanatóriumban és szállodákban töltötte le. Schultze idegösszeomlást kapott, majd gyomorvérzés következtében elhunyt.⁴¹ Nádosyt három és fél év börtönre ítélték, de kormányzói kegyelmet kapott,⁴² és nyugállományba vonult.⁴³ Rábára tíz hónap börtönbüntetést szabtak ki.⁴⁴

A titkos katonai szervezet, a Kettőskereszt Vérszövetség szerepe is egyértelmű. Siménfalvy ezredes, a szerv vezetője segédkezett a frankügy eltussolásában: a per során közvetített a vádlottak között, és biztosította Windischgrätzet, hogy Bethlen

³⁰ BETHLEN 1972: 204–207. Idézi ABLONCZY 2008: 41.

³¹ ABLONCZY 2018: 167–171.

³² ROMSICS 2019: 296–297.

³³ ABLONCZY 2008: 37–38.

³⁴ GARAMI 2004.

³⁵ ABLONCZY 2008: 37.

³⁶ ABLONCZY 2016: 103–104.

³⁷ ROMSICS 2019: 294.

³⁸ ROMSICS 2019: 294.

³⁹ ROMSICS 2019: 294.

⁴⁰ ROMSICS 2019: 294.

⁴¹ ABLONCZY 2018: 169.

⁴² A Budapesti Királyi Törvényszék végzése Nádosy Imre kormányzói kegyelemben való részesítése tárgyában, 1928. április 4. In *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 588–590.

⁴³ Nádosy Imre kérvénye a belügyminiszterhez nyugdíjának folyósítása ügyében, 1928. május 14. In *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 593.

⁴⁴ *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 837.

minden kívánságát teljesíti, ha hallgat a kormány érintettségéről.⁴⁵ A KKVSz szerepe a tárgyaláson is felmerült: a bíró Vass József munkaügyi minisztert kérdezte a szervezetről, ám ő azt állította, legfeljebb névről ismeri azt.⁴⁶ A kormánynak az ügy kínos volt, józanabb gondolkodású tagjai nem is támogatták a hamisítást, és igyekeztek menteni a menthetőt.

Windischgrätz herceg emlékirataiban magára vállalja a hamisításban játszott vezető szerepet, ám azt állítja, hogy bár az akciót a németek találták ki, annak megvalósítását magyar részről Horthy és Bethlen rendelte el. Szerinte Magyarországot a három, egymással rokonságban álló erdélyi gróf politikus, Bethlen István, Teleki Pál és Bánffy Miklós irányította, és a kormányzó az ő befolyásuk alatt álló báb volt csupán. A kormány a hamis frankok értékesítéséből bevételt remélt, amelyet a pénzsűkében lévő, az elcsatolt területeken működő titkos katonai alakulatok finanszírozására fordított volna.⁴⁷ Windischgrätz úgy véli, saját politikai befolyása abból fakadt, hogy ő volt a felvidéki magyar diverziós irredenta katonai alakulatok parancsnoka, több ezer ember tartozott az irányítása alá. A frankhamisítást a kormány felelőtlen akciójának tartja, amelynek ő volt a jóhiszemű áldozata, és míg Bethlent az önző haszonszerzés vágya, addig őt magát csak hazafias érzelmek vezérelték. E visszaemlékezésben romantikus, egyoldalú olvasatát kapjuk a történelemnek, amely szerint a Horthy–Bethlen-kormány felelőtlen politikusok gyülekezete, akik a jóhiszemű legitimista államférfiút belerángatták a kockázatos akcióba, majd elvitették vele a balhét. Windischgrätz saját történelmi szerepét pozitívan festi le, miként az politikus-memoáírók esetében megszokott, ám a rendelkezésre álló források nem az ő verzióját igazolják. A később a náci Németországban élő, már 1933-tól a Gestapo ügynökeként tevékenykedő politikus szavahihetősége kérdéses.

Bár a botrány hamar elsimult, és a károsult francia Banque de France mindössze jelképes egy frank kártérítést kért a magyar államtól, az ügy így is presztízavesztéseget okozott a világháború, a területelcsatolás és a többszörös polgárháború traumáinak nyomait magán viselő Magyarországnak.⁴⁸

Az 1920-as évek utolsó diverziós kísérlete – a dinárhamisítás, 1928⁴⁹

1928 novemberében a sajtó különös ügrről tudósított, amelyben Héjjas Iván tartalékos főhadnagy, paramilitáris és titkosszolgálati vezető, ebben az időben parlamenti képviselő is szerepet kapott. A helyszín a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz tartozó Újvidék, az őrizetben lévő gyanúsított pedig Bicskey Elek vajdasági születésű tanító

⁴⁵ Vö. PINTÉR 1968: 103–104; Windischgrätz Lajos 1926 elején a gyűjtőfogházban írt saját kezű naplója, 1926. január–június. In *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 545–549.

⁴⁶ HU-MNL-OL-K 429–1926. május 7. – október 14., 329.

⁴⁷ WINDISCH-GRAETZ 2019: 175–233.

⁴⁸ ABLONCZY 2008: 49.

⁴⁹ Az ügyet a jelen tanulmány szerzője levéltáros kollégáival együtt forráskiadvány formájában részletesebben is feldolgozta. Lásd *A dinárhamisítók nyomában. Bicskey Elek vajdasági magyar tanító pénzhamisítási ügye, 1928–1929*, forráskiadv. BERKES et al. 2020.

és tartalékos magyar hadnagy volt, aki hamis százdinárosokat kísérelt meg forgalomba hozni, ám október 5-én letartóztatták. Az ügyet összefüggésbe hozták a frankhamisítással. Bár az esetről több országban cikkeztek a napilapok, körülményei leginkább a Vajdasági Levéltárban őrzött szerb nyelvű bírósági iratok, valamint a magyar, szerb és osztrák sajtóforrások alapján rekonstruálhatók.⁵⁰

A magyar nyelvű lapok és a Magyar Távirati Iroda⁵¹ mellett az ügy Ausztria érdeklődését is felkeltette, ahol hét lap szentelt hosszabb-rövidebb cikket a monarchia egykori területén bekövetkezett bűncselekménynek.⁵² A magyar nyelvű sajtó részletesen taglalta az ügyet, és követte annak fejleményeit az 1929-es ítélethirdetésig. Igyekezett védelmébe venni Bicskeyt, és a szerb hatóságok túlkapásairól, igaztalan vádaskodásairól írt.⁵³ A cikkeket érdemes kritikusan szemlélni, hiszen a közvéleménynek a kisantantországokkal kapcsolatos ellenszenvé befolyásolta a híradásokat, és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság rossz viszonyt ápolt Magyarországgal.

A Vajdasági Levéltár őrzetében Bicskey ügyének néhány dokumentuma megtalálható; kiemelkedő jelentőségű a nem sokkal a letartóztatása után jegyzőkönyvbe vett vallomása,⁵⁴ illetve az Újvidéken lefolytatott perének 1929 áprilisában keletkezett jegyzőkönyve.⁵⁵ A bácbstopolyai születésű, római katolikus, nős, háromgyermekes fiatalember 1920-ban költözött át Magyarországra mint optáns. A világháború után a magyar állampolgárságot választotta a szerb ellenében, míg rokonai, köztük édesanyja is a Vajdaságban maradtak, akiket évente néhány alkalommal meglátogatott. A fiatal veterán szakmájának megfelelően tanítóként helyezkedett el, de elveszítette állását.

Bicskeyt pénzhamisítás vádjával 1928. október 5-én állították elő, majd vizsgálati fogságba vetették. 1928. szeptember és október folyamán Újvidéken tizenkét, Szabadkán kilenc, Újverbászon pedig három alkalommal fizetett hamis százdinárossal; letartóztatásakor 132 darab hamis 100 dináros bankót találtak nála.⁵⁶ Első vallomásában – amelyet október 5-ei őrizetbe vétele után tett – azt állította, hogy Szabadkán, a pályaudvar várójában egy ismeretlen fiatalembertől kapta a hamis bankjegyeket, aki azt kérte tőle, hogy hozza azokat forgalomba. Ezután megvásárolta az illetőtől

⁵⁰ A szerb nyelvű források értelmezéséért újfent köszönet illeti *A dinárhamisítók nyomában* című forráskiadvány társszerzőjét, Berkes Józsefet, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának nyugalmazott főlevéltárosát.

⁵¹ Vö. HU-MNL-OL-K 428 – Magyar Távirati Irodai hírei 1920–1956 adatbázis – Könyvmatosok – Lapszemle, 1928. nov. 8., 237–238, 262–263, illetve 1929. ápr. 29., 1138–1140.

⁵² Az ügy német nyelvű sajtóreceptiójának felkutatásáért köszönet illeti Szerényi Ildikót, a Magyar Nemzeti Levéltár főlevéltárosát. A receptió főbb állomásai a teljesség igénye nélkül: [Cím nélküli hír]. *Reichspost*, 1928. november 7., 3; In Ungarn wird weitergefälscht. Wieder die „Erwachenden Ungarn“ [Magyarországon tovább folyik a hamisítás. Ismét az „Ébredő Magyarok“]. *Tagblatt*, 1928. november 8., 8; Bethlen-Horthy ließen Dinarnoten fälschen [Bethlen és Horthy dinárbankjegyeket hamisítatnak]. *Arbeiterwille*, 1928. november 7., 2; Die Dinar-Fälscher-Affäre [A dinárhamisítási ügy]; stb.

⁵³ Az ügy magyar sajtóreceptiójának felkutatásáért köszönet illeti Szabó Piroskát, az Országos Széchenyi Könyvtár könyvtárosát. A receptió főbb állomásai a teljesség igénye nélkül: A belgrádi „magyar pénzhamisítás” – leleplezett hazugság. *Pesti Napló*, 1928. november 6., 6; Egy dinárhamisító vallomásából új rágalomhadjáratot indítanak a szerbek Magyarország ellen. *Új Barázda*, 1928. november 6., 6; Jugoszláv mese a magyarok dinárhamisításáról. *Budapesti Hírlap*, 1928. november 6., 2; A kisantant-sajtó újabb pénzhamisítási ügyeket kohol Magyarországra befekettetésére. Az újvidéki rendőrfőnök is kételkedéssel fogadja az elfogott dinár hamisító védekezését. *Magyar Jövő*, 1928. november 6., 1; Pénzhamisítási vádat koholnak a szerbek az Ébredők ellen. *Magyarság*, 1928. november 6., 2; stb.

⁵⁴ RS-002-F79-K-1928-3612.

⁵⁵ RS-002-F79-K-1928-3612.

⁵⁶ RS-002-F79-K-1928-3612.

a 150 hamis 100 dinárost. Mindemellett elismerte, hogy tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME), a haderővel is szoros kapcsolatban álló szervezetnek, amelyet a katonai titkosszolgálat is fedőszerveként használt. Kisvártatva, október 7-én, illetve 11-én azonban újabb vallomást tett, amelyben e félkatonai szervezetet nevezte meg mint a pénzhamisítási akció kiötlőjét. Mindezt a későbbi tárgyaláson, 1929 áprilisában vonta vissza, ismét az ismeretlen férfit és a tőle megvásárolt bankókra utalva.⁵⁷

Védekezéséül Bicskey egy alkalommal azt is felhozta, hogy az ÉME milicistái fenyegetéssel szervezték be az akciót. Ezt nem vették figyelembe, azon okból, hogy szabályos útlevelel utazott évente rokonait meglátogatni a Vajdaságba, valamint korábbi vallomásában azt állította, hogy egy bizonyos Dénes Imre nevű magyar rendőrségi detektív beszélte rá a hamis pénz forgalomba hozatalára a szerb gazdaság gyengítése céljából. A vádlott a tárgyalásról szóló újságcikk szerint elismerte, hogy Dénes Imre létezik, továbbá egyik vallomásában azt mondta, ő volt az, aki Héjjas Iván paramilitáris vezetőnek, az ÉME egyik alapító vezetőjének bemutatva.⁵⁸

Bicskey szerint a magyar állam által támogatott pénzhamisító „munkacsoport” működött, amely több kisantantállamban terjesztett hamis pénzt. Ő maga ilyen megbízatásban eleinte nem akart részt venni, de más módon szolgálta a szervezetet: a Bácskába való hazalátogatásai során jelentéseket készített a régióban uralkodó közállapotokról, és megkönnyítette a helyzetét, hogy a saját útlevelel léphette át a határt. Tevékenységét tekintve Bicskey tipikus „utazó ügynök” lehetett, ami szintén megerősítheti a titkosszolgálati narratívát.⁵⁹

Bár az ÉME sajtóközleményben elhatárolódott az ügytől, ez nem bizonyít és nem is cáfol semmit, tekintettel az akció konspiratív jellegére. Ha az ismeretlen személytől kapott hamis 100 dinárosokról szóló vallomását tekintjük is igaznak, ez a feltevés is titkosszolgálati szálla enged következtetni. A Bicskey által leírt idegen férfi pontosan tudhatta, kit is szervez be, és habár e forogatókönyv szerint a tanító nem tudta, kik a megbízói, azok esetleg korábban tanulmányozták és a maguk módján ismerték őt...

A sajtóban megjelent információkkal ellentétben⁶⁰ a per iratai szerint a vádlott a tárgyaláson azt állította, hogy a vizsgálati fogságban a szerb rendőrök nem bántalmazták, nem csikartak ki tőle hamis vallomást.⁶¹ Egy magyarelles koncepció perhez, amelyhez a bizonyítékokat a szerb hatóságok koholták, egyetlen ember rács mögé juttatása sovány eredmény lett volna. Bicskey végül ötéves szabadságvesztést kapott, és enyhítő körülményként csak a hamis bankjegyek rossz minőségét vették figyelembe. Érdekes adat ugyanakkor, hogy az ÉME és a KKVSz egyik vezetője, Héjjas és Bicskey ismerték egymást, ahogyan arra utóbbi a vallomásában utal, és nem feltétlenül csupán a titkos katonai szerveken keresztül. Bár a világháborúban más egységeknél szolgáltak – Bicskey tartalékos hadnagyként,⁶² Héjjas tartalékos főhadnagyként

⁵⁷ RS-002-F79-K-1928-3612.

⁵⁸ Semmi közöm az Ébredő Magyarokhoz, mondotta a hamisított százdináros bankjegyek forgalomba hozatalával vádolt Bicskey Elek nyírbrányi tanító, akit a noviszádi törvényszék tegnap ötévi fegyházra ítelt. *Délbácska*, 1929. április 28., 6.

⁵⁹ Vö. SZITA et al. 2007: 356–359.

⁶⁰ SZITA et al. 2007: 356–359; Bicskey Elek nyírbrányi tanító pénzhamisítási pöre Újvidéken. *Magyarság*, 1929. április 30., 4.

⁶¹ RS-002-F79-K-1928-3612.

⁶² HU-HL-AKVI-36125. Bicskey Elek első világháborús szolgálati lapja.

szerezte le –, a kecskeméti illetőségű Héjjas vezette különítmény 1920–1921-ben megszállva tartotta Kecskemét környékét, s ugyanez az alakulat ellenőrizte Izsákot is, ahol Bicskey tanítói állást vállalt. Az első világháború utáni polgárháborús időkben a formálisan az ország rendjének helyreállításán dolgozó katonai alakulatok a fehérterror ideje alatt országszerte önkényesen gyilkoltak, fosztogattak, és Izsákon is pogromot hajtottak végre a zsidók ellen. Nem tudhatjuk, hogy Bicskey beállt-e a alakulatok, de mivel Izsák kis település, a helyi tanítónak kapcsolatot kellett tartania a milicistákkal, és előnyére is válhatott, hogy katonaviselt ember. Még a „rejtés” éveiben, amikor tartalékos katonai szolgálat elvben nem létezett Magyarországon (a tartalékosokat „emléklappal ellátott” katonáknak nevezték), a saját vallomásában tartalékos tisztnak mondta magát. További egybeesés, hogy a kecskeméti születésű Héjjas 1927 és 1931 között a kunszentmiklósi választókerület képviselője volt⁶³ – éppen azé a régióé, ahol 1924 és 1927 között Bicskey tanítóként dolgozott. A különítményesekhez, illetve az ÉME-hez és KKV Sz-hez való csatlakozás kényszeréről árulkodik Drozdy Győző 1924. január 22-i nemzetgyűlési felszólalása is, amelyben felhívja a figyelmet arra, hogy Héjjas kecskeméti városparancsnokként a következőképpen rendelkezett 1920-ban: „akit az ÉME jelvénye nélkül meglátnak az utcán, azt haladéktalanul lőjék le.”⁶⁴

Bicskey meggondolatlanul vállalt el egy hazafiasnak gondolt feladatot, és talán nem is törődött azzal, kik is a megbízói. Az, hogy ismerte-e személyesen a pénzhamisítás kiötlőit, és vallomásában őket igyekezett-e fedezni, esetleg maga sem tudta, pontosan kik irányítottak a háttérből, nem is feltétlenül lényeges. Ám az a tény, hogy vallomása szerint már beszerzése kezdetétől megbízták, hogy vajdasági látogatásairól írjon jelentéseket, arra enged következtetni, hogy nem csupán az ÉME, e polgári, bár erősen félkatonai jellegű, jórészt veteránokat tömörítő szervezet, hanem a magyar hírszerzés állt a háttérben.

A korábbi hamisítások párhuzamba állíthatók Bicskey ügyével: olyan titkosszolgálati kötődésű, kvázi állami szervezetek kiviteleztek őket, amelyek az elcsatolt területekről származó, katonaviselt embereket állítottak csatasorba céljaik érdekében. A szóban forgó ügy beleillik abba a mintázatba, amely a titkosszolgálatokhoz kötődő, irredenta indíttatású diverziós akciókról kirajzolódik. Bicskey ismerte Héjjast, a korszak kormányközeli paramilitáris vezetőjét, tisztában lehetett az általa vezetett szervek tevékenységével, Izsáki működése során pedig valószínűleg személyes kapcsolatba került vele. 1920-as belépése az ÉME soraiba utat nyithatott a számára a magyar titkosszolgálatok által irányított diverzióban való részvételhez.⁶⁵ Az irredenta érzelmű tartalékos tiszt 1920 utáni kényszerhelyzetbe kerülése, majd munkanélkülisége érthetővé teszi, miért sodródott bele egy olyan cselekménybe, amely jó eséllyel nem sima bűncselekmény, hanem a magyar katonai titkosszolgálatok akciója volt.

⁶³ BODÓ–HÉJJAS 2010.

⁶⁴ Nemzetgyűlési napló, 1922. XIX. kötet, 1924. január 08. – 1924. január 25., Ülésnapok 1922–1926, 299.

⁶⁵ RS-002-F79-K-1928-3612.

Következtetések

A fenti, különleges katonai műveletként is értelmezhető cselekmények elemzéséből kiderül, hogy a magyar katonai titkosszolgálatok az 1920-as években számos alkalommal megpróbálkoztak azzal, hogy hamis valuta forgalomba hozatalával gyengítsék a kvázi ellenséges államok gazdaságát. Az akciók mögött álló kormányzati támogatás változó mértékű volt, ám az ellenforradalmárokból, különítményes katonákból álló parapolitikai-paramilitáris hálózatot, az olykor kormánytámogató, olykor a kormány megdöntésére is törő irreguláris katonai alakulatokat az állam a saját, a hivatalos politikába nem illeszkedő cselekményeihez sokszor felhasználta, vegyes eredménnyel. Az irredenta indíttatású pénzhamisítások katonai és titkosszolgálati értelemben mérsékelt sikereket értek el, és talán szervezetlenségük, elhamarkodottságuk, a végrehajtók türelmetlensége, illetve olykor a kormányzat rendelkezéseivel ellentétes cselekedetek miatt le is lepleződtek. Akcióik érdekes részletei a két világháború közötti hadtörténelemnek, és hozzá kell tennünk: a magyar titkos irreguláris katonai alakulatok számos sikeres műveletet is a magukénak tudhattak, illetve sikerként könyvelhető el a titkosszolgálati pénzalapok feltöltése és a fedőszervek dekonspirációjának elkerülése is.⁶⁶

Felhasznált irodalom

- ABLONCZY Balázs (2008): A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk*, 53(1), 29–56.
- ABLONCZY Balázs (2016): *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*. Budapest: Jaffa.
- ABLONCZY Balázs (2018): *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*. Budapest: Jaffa.
- BERKES József – KÁNTÁS Balázs – SZABÓ Piroska – SZERÉNYI Ildikó szerk. (2020): *A dinárhamisítók nyomában. Bicskey Elek vajdasági tanító pénzhamisítási ügye, 1928–1929*. Budapest: L'Harmattan.
- BETHLEN István (1972): *Bethlen István titkos iratai*. Budapest: Kossuth.
- BODA József – REGÉNYI Kund szerk. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Budapest: Dialóg Campus.
- BODÓ Béla (2010): Héjjas Iván. *2000*, 22(10), 9–27.
- FORGÁCS Balázs (2020): *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Budapest: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft.
- GARAMI Erika (2004): Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai. *Numizmatikai Közöny*, 102–103, 63–71.
- KÁNTÁS Balázs (2021): *Antibolsevizmus, irredentizmus, antiszemitizmus, terrorizmus. A Kovács testvérek irredenta indíttatású bűncselekményei és ellentmondások*

⁶⁶ Elég, ha a nyugat-magyarországi felkelésre, az 1939-es kárpátaljai diverzióra vagy az 1944–1945-ös német-ellenes fegyveres ellenállásra gondolunk. Erről lásd bővebben KÁNTÁS 2022b.

- kapcsolatuk a magyar állami szervekkel, 1923–1925.* Budapest: Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság. Online: <https://mek.oszk.hu/22500/22562/>
- KÁNTÁS Balázs (2022a): *A Kettőskereszt Vérszövetség. Egy titkos irreguláris katonai szervezet tevékenysége az 1920-as évek Magyarországon. The Double Cross Blood Union. A Secret Irregular Military Formation and its Activity in Hungary During the 1920s.* Budapest: Line Design.
- KÁNTÁS Balázs (2022b): *Rongyosan és titkosan a hazáért. Töredékek a két világháború közötti irreguláris katonai alakulatok és különleges katonai műveletek történetéből.* Budapest: Hungarovox.
- KRAJNC Zoltán főszerk. (2019): *Hadtudományi lexikon. Új kötet.* Budapest: Dialóg Campus.
- MORISI, Paolo (2018): *Hell in the Trenches. Austro-Hungarian Stormtroopers and Italian Arditi in the Great War.* Warwick: Helion and Company.
- PINTÉR István (1968): *Ki volt Horthy Miklós?* Budapest: Zrínyi.
- PÓCS Nándor (2022): *Varjúserg. Kováts Tivadar és a magyar fajvédelem láthatatlan útjai.* Budapest–Pécs: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz.
- PORKOLÁB Imre (2020): *Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja. A tradicionális és irreguláris hadikultúrák összecsapásainak vizsgálata.* Budapest: Ludovika.
- RESPERGER István (2003): *Die Risiken, Herausforderungen, und Bedrohungen. Die Rolle der Streitkräfte in den neuen bewaffneten Konflikten aus ungarischen Sicht.* Hamburg: Hamburg University of Applied Sciences.
- RESPERGER István (2016): *Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése. Hadtudomány, 26 (E-szám), 37–50.* Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2016.26.E.37>
- RESPERGER István (2018): *A válságkezelés és a hibrid hadviselés.* Budapest: Dialóg Campus.
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint (2013): *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással.* Budapest: Zrínyi.
- ROMSICS Ignác (2019): *Bethlen István.* Budapest: Helikon.
- SZITA Szabolcs – HARASZTI György – KOVÁCS Zoltán András – UJSZÁSZY István (2007): *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései.* Budapest: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Corvina.
- ÜNGÖR, Uğur Ümit (2020): *Paramilitarism. Mass Violence in the Shadow of the State.* Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198825241.001.0001>
- VARGA Krisztián (2015): *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban.* Budapest: Jaffa.
- WAYAND Tibor (2019): *Önvallatás. Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezései, 1945–1946.* Budapest: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz.
- WINDISCH-GRAETZ Lajos (2019): *Hősök és csirkefogók. Megélt világtörténelem 1899–1964.* Ford. Nyizsnyánszki Ferenc. Budapest: Szépművés.